

Peter Kosta

Problém jazykových menšin v Radě Evropy – mezi ochranou, revitalizací a jazykovým útlakem (na příkladě lužických Srbů v Německu)

28. 08. 2009

Prof. P. Kosta

Peter Kosta (Univerzita Postupim)

Předmluva

Od 1. ledna 1999 vstoupila ve Spolkové Republice Německo v platnost prováděcí nařízení „Evropské charty regionálních a menšinových jazyků“ Rady Evropy. Touto chartou jsou chráněny a podporovány jakožto ohrožený aspekt evropského kulturního dědictví regionální a menšinové jazyky, jimiž se hovoří ve smluvním státě. Chráněno je jednak právo užívat v soukromé i veřejné sféře určitý regionální a menšinový jazyk, jednak obsahuje Charta závazky vytvářet příležitosti pro používání regionálních a menšinových jazyků a příslušnými opatřeními v oblasti vzdělávací politiky je i finančně a ideologicky podporovat. Spolková republika i jednotlivé země zaručují přijetím konkrétních závazků ochranu menšinových jazyků dánštiny, a horní i dolní lužické srbštiny, severní a východní fríštiny (východní fríština – něm. *Saterfriesisch*) v jejich jazykové oblasti, jakož i jazyky německých Sinti a Romů. Jakožto regionální jazyk je chráněna dolní němčina.

K historii a návrhu zákona Straßburg/Strasbourg, 5. XI. 1992 (dále pouze Evropská charta)

Práce na Evropské chartě regionálních a menšinových jazyků se odvíjejí především od iniciativ parlamentních schůzí Rady Evropy (CLRAE). Ad-hoc vzniklý Expertní výbor pro regionální a menšinové jazyky (CAHLR) sestavil po delších přípravách pro ministerskou komisi Rady Evropy konečné znění Charty. 25. června 1992 přijala ministerská komise Chartu jakožto konvenci a 5. listopadu 1992 ji předložila ve Štrasburku k podpisu. Do 20. listopadu 2000 podepsalo chartu dvanáct členských států (Francie, Island, Itálie, Lucembursko, Malta, dřívější jugoslávská republika Makedonie, Rakousko, Rumunsko, Španělsko, Ukrajina, Spojené království) a jedenáct členských států (Dánsko, Německo, Finsko, Chorvatsko, Lichtenštejnsko, Nizozemí, Norsko, Slovinsko, Švédsko, Švýcarsko, Maďarsko) chartu ratifikovalo.

Ministerská komise udělila souhlas ke zveřejnění vysvětlující zprávy. Ta obsahuje pokyny k významu, účelu a historii charty a jejich jednotlivých ustanovení. Vysvětlující zpráva jednotlivě popisuje iniciativy Rady Evropy k ochraně regionálních a menšinových jazyků sahající až do roku 1957. Podle této zprávy vycházely tyto iniciativy ze skutečnosti, že existují na výsostných územích mnohých evropských zemí autochtonní skupiny sídlící v určitých regionech, jež hovoří jiným jazykem než většina obyvatelstva. Je to údajně přirozený důsledek historických dění, při nichž státy nevznikaly čistě podle jazykových zásad.

Demografická situace takových regionálních nebo menšinových jazyků je prý velmi rozličná; počet těch, kteří těmito jazyky hovoří, sahá od několika tisíc až k několika milionům a stejné rozdíly existují, pokud jde o právo a praxi jednotlivých států vzhledem k těmto jazykům. Avšak mnohé z nich mají údajně společné to, že jsou více nebo méně ohroženy. Mnoho let proto různá grémia v rámci Rady Evropy vyslovovala obavu nad situací regionálních a menšinových jazyků. Evropská konvence na ochranu lidských práv základních svobod sice v článku 14. obsahuje zásadu nediskriminace a zakazuje – pokud jde o požívání touto

Konvencí zaručených práv a svobod – mimo jiné diskriminaci kvůli jazyku nebo příslušnosti k některé národnostní menšině. Tím je však zaručeno pouze právo jednotlivce, že nebude nijak diskriminován, nikoli však systém, který by obsahoval pozitivní ochranu menšinových jazyků.

Cíl, obsah a rozdělení charty.

Jak je vysvětleno v preambuli, je hlavní účel charty kulturního rázu. Charta má chránit a podporovat regionální a menšinové jazyky jakožto ohrožený aspekt evropského kulturního dědictví. Z tohoto důvodu neobsahuje pouze zákaz diskriminace, pokud jde o užívání těchto jazyků, nýbrž předpokládá i opatření, která by nabízela pozitivní podporu těchto jazyků: jde o to, v rámci toho, co je přípustné a možné, zaručit užívání regionálních a menšinových jazyků ve vzdělávání, médiích a povolit resp. podporovat jejich užívání v oblasti justice a státní správy, v hospodářském a společenském životě, jakož i v kulturních činnostech. Chartou mají být chráněny a podporovány regionální nebo menšinové jazyky, nikoli však jazykové menšiny. Tím je kladen důraz na kulturní dimenzi, jakož i užívání regionálních nebo menšinových jazyků ve všech životních aspektech jejich uživatelů. Charta nepředpokládá žádná individuální ani kolektivní práva pro ty, kteří regionálními nebo menšinovými jazyky hovoří. Přesto budou mít závazky smluvních stran zřetelný vliv na statut těchto jazyků a vnitrostátní právní předpisy, jež musejí být s Chartou v souladu, jakož i na situaci příslušných skupin obyvatelstva a jejich jednotlivé příslušníky.

Charta se nezabývá situací nových, často nikoli evropských jazyků, které se v poslední době objevily ve státech, jež Chartu podepsaly, v důsledku přistěhovalectví. CAHLR byl toho názoru, že by měly být tyto problémy ošetřeny odděleně, případně ve vlastním ujednání.

Předmětem ochrany Charty je *jazyk*, přesněji *regionální a menšinové jazyky*. Pojem jazyka, tak jak je v Chartě používán, se v prvé řadě soustředí na kulturní úlohu jazyka. Proto není definován subjektivně tím způsobem, že by bylo chráněno individuální právo, tzn. právo hovořit „svým vlastním jazykem“, přičemž je na každém ponecháno rozhodnutí, tento jazyk určit. Není rovněž dána žádná politicko-sociální ani etnická definice, v níž by bylo možno popsat jazyk jakožto komunikační prostředek určité sociální nebo etnické skupiny. Jelikož cíl Charty netkví v tom, stanovovat práva etnických/kulturních menšin, nýbrž v tom, chránit a podporovat regionální nebo menšinové jazyky jako takové, nepokouší se charta pojem jazykových menšin definovat.

CAHLR se rozhodl pro výraz „regionální nebo menšinové jazyky“, jemuž dal přednost před výrazy jako „méně rozšířené jazyky“. Adjektivum „regionální“ označuje jazyky, jimiž se hovoří v jisté ohraničené části výsostného území určitého státu, na němž jím může mimo to hovořit většina obyvatel. Výraz „menšinový“ se vztahuje na situace, kdy tímto jazykem hovoří lidé, jež nejsou soustředěni na určitou část výsostného území jistého státu, nebo na skupinu osob, která je sice soustředěna v určité části výsostného území jistého státu, je však vůči obyvatelstvu tohoto regionu hovořícímu většinovým jazykem v početní menšině.

Oba výrazy se proto vztahují na skutečné okolnosti, a nikoli na právní pojmy, a v každém případě platí pro situaci v určitém státě (např. může být menšinový jazyk jednoho státu

v jiném státě jazykem většinovým). Bližší podrobnosti nalezneme ve vysvětlení ke čl. 1, které obsahuje – mimo jiné – legální definici pojmu „regionální nebo menšinové jazyky“.

Charta je rozdělena nejprve na část I (Obecná ustanovení) a část II (Cíle a zásady v souladu s čl. 2 odst. 1), tato druhá část stanovuje především společné jádro zásad, jež platí pro všechny regionální nebo menšinové jazyky. Na druhé straně obsahuje část III Charty (Opatření na podporu užívání regionálních nebo menšinových jazyků ve veřejném životě v souladu se závazky ustanovenými v čl. 2 odst. 1) řadu zvláštních ustanovení, jež se týkají ochrany regionálních nebo menšinových jazyků v různých oblastech života společenství; jednotlivé státy mohou v rámci určitých hranic svobodně rozhodovat o tom, které z těchto ustanovení má být aplikováno na každý z jazyků, jimiž se hovoří na jejich území.

V poslední Zprávě o činnosti Federalistické unie evropských národnostních skupin (FUEV/FUEN) z roku 2008 předkládá prezident FUEV Hans Heinrich Hansen negativní bilanci¹ evropské ochrany menšin:

¹ Nakolik jsou práva evropských národnostních menšin stále znovu zodpovědnými představiteli EU porušována a omezována, ukazuje i rozhodnutí z roku 2004 o uzavření Evropského úřadu menšin EU Bureau for lesser used languages (Eblul) v Bruselu. Před zavřením je i zpravodajská agentura Eurolang.

„Jakožto zástupce jedné z nejslabších skupin společnosti, totiž autochtoních, národnostních menšin v Evropě“, mohu nad čísla a finančními možnostmi pro různé záchranné plány pro finančníctví pouze vyslovit údiv. Nezbyvá než doufat, že evropské vlády nevyužijí aktuální krizi k tomu, aby zredukovaly podporu menšin. V roce 2008 totiž zesílil trend, který jakožto evropská zastřešující organizace autochtoních národnostních menšin už jistou dobu znepokojeně pozorujeme. Otázka menšin a jejich ochrany zaujímá v evropské diskusi čím dál tím méně místa. Po rozšíření EU, při němž jak známo hrála otázka ochrany menšin ve formě Kodaňských kritérií rozhodující roli, je toto téma aktuální pouze okrajově. Kromě s ohledem na velké konflikty Kosovo / Kosovo a gruzinskou válku, jež vypukla v srpnu 2008, se stala otázka autochtoních menšin pouze okrajovým problémem. To by se mělo v roce 2009 změnit. Národní evropské státy mají nejhlubší zájem na tom, aby své menšiny chránily a aktivně podporovaly. Nejen proto, aby tím zajistily příslovečnou evropskou rozmanitost, nýbrž proto, že je politika menšin i politikou mírovou – a té jsme v roce 2008 viděli bohužel příliš málo“.

Zpráva o činnosti FUEV, **Ochrana menšin 2008 – ohlédnutí 2008,3**